

SOCIETATEA DE STUDII CLASICE
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

STUDII CLASICE XVIII

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
1979

SOCIETATEA DE STUDII CLASICE
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

STUDII CLASICE

XVIII

SUMAR

COMUNICĂRI ȘI STUDII

MARIA ROCCHI, Contributi allo studio delle Charites (I)	5
ION BANU, Platon în alte veacuri	17
ZOE PETRE, Trophonios ou l'architecte. À propos du statut des techniciens dans la cité grecque	23
GERHARD WIRTH, Vermutungen zum frühen Alexander (I)	39
STELA PETECEL, Ecouri literare ale plasticii agonistice grecești	55
MIHAI NASTA, Tiparele percepției și problema expresiei în tradiția elenică. Sinteza eclectică	69
J. P. SULLIVAN, Horace and Propertius. Another Literary Feud?	81
ERIK WISTRAND, The Stoic Opposition to the Principate	93
EUGEN CIZEK, <i>Sine ira et studio</i> et l'image de l'homme chez Tacite	103

NOTE ȘI DISCUȚII

LIANA LUPAȘ, Ὑπέροχος et ὑπέροχος	115
AL. GRAUR, <i>Philaenon arae</i>	121
CICERONE POGHIRC, <i>Fulminis</i> sau <i>Iuminis</i> ? Conjectură la Tibul I, 9, 36	125
JOHANNES KRAMER, L'influence du grec sur le latin populaire: quelques réflexions	127
IOAN PISO, Epigraphica (VI). Inschriften aus Sarmizgetusa	137
• EMILIA DORUȚIU-BOILĂ, Despre localizarea orașului Libidina (Theophylactos Syno- cates, <i>Istarii</i> , I, 8)	145
D. M. PIPPIDI, Note de lectură	151

STUDIILE CLASICE ÎN LUME

D. M. PIPPIDI, Adunarea generală a Federației internaționale de studii clasice (Bruxelles, 2-4 septembrie 1976)	159
NICOLAE-ȘERBAN TANAȘOCA, A XIII-a Conferință internațională de studii clasice „Eirene” (Dubrovnik, 7-12 octombrie 1974)	163
I. FISCHER, A XIV-a Conferință internațională de studii clasice „Eirene” (Erevan, 18-23 mai 1976)	165

SICI, XVIII, București, p. 1 - 222.

Volumul apare sub îngrijirea

acad. AL. GRAUR

D. M. PIPPIDI, membru corespondent al Academiei R.S.R.

I. FISCHER

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Calea Victoriei nr. 125

71021 București

werden. Die Tatsache daß die Gliederung der Augustalen in Kollegien am Anfang des II. Jh. nicht aufgehört hatte zu bestehen, wie K. J. Neumann annahm⁴⁹, ist durch unsere Inschrift, welche seit der Herrschaft Severus Alexanders durch den Titel *metropolis* datierbar ist⁵⁰, bewiesen. Außerdem sind die Inschriften CIL, III, 862, 912 (Napoca), in welchen *magistri Augustales*, ohne Zweifel Vorsteher des Kollegiums, erwähnt werden, eines ziemlich späten Datums: in der ersten von ihnen ist Napoca eine *colonia*, während man in der zweiten einigen *Aurelii* begegnet⁵¹.

Vom Standpunkt der Rolle aus, welche die Augustalen im öffentlichen Leben der Städte spielten, bildeten sie einen *ordo* und befanden sich dem *ordo decurionum* gegenüber in einem ähnlichen Verhältnis, wie es auf einem höheren Niveau zwischen Ritterstand und Senatorenstand antreffen⁵². Die Tatsache, daß die *munera* der Mitglieder des *ordo Augustalium* durch den *ordo decurionum* festgelegt und kontrolliert wurden, zeigt mit großer Deutlichkeit inwiefern der erste *ordo* dem zweiten untergeordnet war⁵³. Die beiden Bezeichnungen, *ordo* und *collegium* sind in Sarmizegetusa wohl gleichzeitig in Gebrauch gewesen, da sowohl die Inschrift Annép, 1933, 241, als auch die von uns besprochene seit der Herrschaft Severus Alexanders datieren.

So haben wir, was selten vorkommt, von ein und demselben Gebände drei Hinweise: der eine bezieht sich auf Bau und Widmung (CIL, III, 6270), der zweite auf seine Ausschmückung (Inschrift Nr. 3) und, schließlich, der dritte auf seine Wiederherstellung, als es infolge des Alters verfallen war. Bisher war es nicht hundertprozentig sicher, daß die im 1851 gefundene Inschrift CIL, III, 6270⁵⁴, welche die *aedes Augustalium* epigraphisch belegt, gerade aus dem von C. Daicoviciu mit der *aedes Augustalium* identifizierten Gebäude stammt. Die vorliegende Inschrift zerstreut jedoch jeden Zweifel über die Richtigkeit der Zuschreibung, seitens C. Daicovicius, des großartigen Baues⁵⁵.

Es soll noch eine letzte Frage berührt werden, nämlich ob man unter *aedes Augustalium* den gesamten Bau oder nur einen Teil desselben verstehen soll. Obwohl *aedes* in der Singularform steht, ist nach Meinung C. Daicovicius nicht von einem einfachen Tempel die Rede, sondern von einem Palast, der nicht nur religiösen Vorgängen, sondern auch der gesamten politischen und sozialen Tätigkeit der Augustalen diente⁵⁶. Bis jetzt ist an dieser Deutung nichts auszusetzen. Eine absolute Sicherheit wird man aber nur dann gewinnen, wenn, nach Ausgrabung des gesamten Forums, sich feststellen lassen wird, welchen Zweck alle Gebäude, die es umgeben, erfüllten.

⁴⁹ K. J. Neumann, *a. a. O.*, 2353.

⁵⁰ S. C. Daicoviciu, *ActaMN III*, 1966, S. 154.

⁵¹ anders K. J. Neumann, *a. a. O.*

⁵² bes. Th. Mommsen, *a. a. O.*, S. 457; vgl. A. v. Premenstein, *a. a. O.*, S. 855 ff.

G. Alföldy, *a. a. O.*, S. 437, 448; über die Augustalen in Dazien s. auch D. Tudor, *Dacia N. S.* VI, 1962, S. 199-214. Ein *ordo Augustalium* ist in Sarmizegetusa in C. Daicoviciu, *Dacia*, III-IV, 1927-1932, S. 158 = *AnnEp*, 1933, 241 und in CIL, III, 1425 belegt; s. C. Daicoviciu, *a. a. O.*, S. 518, ff.; ders., *RE Suppl.* XIV, [1974], 621-622.

⁵³ vgl. Th. Mommsen, *a. a. O.*

⁵⁴ vgl. C. Daicoviciu, *Dacia I*, 1924, S. 246-257.

⁵⁵ C. Daicoviciu, *a. a. O.*, S. 242-249; ders., *Dacia III-IV*, 1927-1932, S. 518-537.

⁵⁶ C. Daicoviciu, *a. a. O.*, S. 519-520.

DESPRE LOCALIZAREA ORAȘULUI LIBIDINA (Theophylactos Symocattes, *Istoria* I, 8)

DE

EMILIA DORUTIU-BOILA

În articolul *Despre numele așezării antice de la Slava Rusă*, din *Buletinul Monumentelor Istorice*, 40, 1974, 3, p. 58-60, Andrei Aricescu a propus emendarea numelui *Ἰβιδά* din Procopius, *De aedificiis*, IV 7, 19, în *Αἰβιδά*. Pornind de la transmiterea pasajului din Procopius, care amintește numele Ividei, deosebită în manuscrisele care au stat la baza reconstruirii textului (... ἔστι δὲ πῶς μετὰ τοῦτον Ἰβιδά πόλις ἐν *codex Vaticanus*, și ... ἔστι δὲ πῶς μετὰ τοῦτο Ἰβιδά πόλις ἐν *codex Ambrosianus*), C. Litzica socotea că numele acestei așezări a fost înțeles (sau citit) greșit, literale din pasajul amintit putând fi în așa fel despărțite, încât să dea în loc de Ivida, „Nibida, Albida, Dabida, Naida, Dakida”, lăsând pe seama descoperirilor viitoare să decidă care din variantele propuse este cea justă¹.

Andrei Aricescu și-a propus găsierea unui alt izvor antic care să păstreze numele așezării pomenite de Procopius sub forma Ivida. Acest izvor trebuia să fie pasajul din *Istoriile* lui Theophylact Simocattes (I 8), în care se relatează despre conflictele dintre Bizanț și avari la începutul domniei lui Mauriciu Tiberiu. Istoricul bizantin, scrie A. Aricescu, „afirmă că la reluarea conflictului (după înțelegerea încheiată în 584) a contribuit o neînțelegere provocată de întimplările unui seic Σχόβης ἀνὴρ ceea ce însemna, la acea vreme, un locuitor de prin regiunile de la grurile Dunării, dar, din contextul respectiv, rezultă că este vorba de un localnic din provincia Scythia (aproximativ teritoriul de azi al Dobrogei). Acesta, după ce a încrecat o aventură în tabăra haganului avar, temindu-se de ce ar fi putut păți dacă ar fi fost prins, și-a pus nădejdea în fuga la neamul său de basatină (τῆν φυγὴν ἐπὶ τὸ ἀρχέγονον ἑτεροῦτο φύλον), adică la conlocalcnicii săi din Scythia. Și traversând Istrul (καὶ οὖν διαπορθμεύων τὸν Ἰστρον), deci revenind în provincia dintre Dunăre și mare, ἐπὶ τῆν Αἰβιδῶν πόλιν φερόμενος (îndreptându-se către orașul Libidiniilor), a fost prins de unul dintre comandantii romani puși la paza Dunării. Genitivul plural Αἰβιδῶν indică pe locuitorii orașului, care trebuie să se fi numit Libidina, Libidium sau Libida. Asemănarea cu denumirea mai înainte discutată, din textul lui Procopius, este evidentă, iar litera Α — de la începutul numelui ar putea aduce rezolvarea situației neclare din manuscrisele încheiem aici citatul din articolul lui A. Aricescu, ale cărui concluzii autorul a crezut că pot fi confirmate de o inscripție funerară de la Slava

¹ C. Litzica, *Procepie din Caesarea. Contribuții la topografia balcanică în epoca medievală*, în Ioan Neculce — Buletinul Muzeului Municipal Iași, 6, 1926-1927, p. 1-84.

Cimpia Tisei și în regiunea Syrmium⁹. De aici, cei șapte gepizi au plecat spre sud, însoțindu-l ca servitori pe șaman. Care era neamul de baștină (ἀργέρον φυλον), la care Bokolabras a căutat să se refugieze, rezultă tot din textul lui Theophylact: „acești huni, care locuiesc în răsărit, sint vecini cu perșii, pe care mulți obișnuiesc să-i numească și turci?”. Textul este destul de clar pentru a nu putea confunda neamul de baștină al lui Bokolabras cu locuitorii Dobrogei. Theophylact se referă aici la grupul de avari din Caucaz numit în excursul mai sus citat din cartea a VII-a. Pentru a scăpa de urmărirea haganului, însoțit de cei șapte servitori gepizi ai săi, Bokolabras a trecut Dunărea, pe teritoriul roman, cu intenția de a trece prin Bizanț la grupul de avari rămas în răsărit. El s-a îndreptat spre orașul Libidimilor, a fost însă prins de unul din comandanții romani și dus la Bizanț, unde a găsit adăpost, fiindu-i probabil înlesnit drumul spre Caucaz. Acest fapt a supărat pe hagan, care a rupt tratatul roman și a reluat războiul.

Dar unde era orașul Libidimilor către care a plecat Bokolabras? Din cele spuse până aici, rezultă că pășania lui Bokolabras s-a petrecut undeva pe Dunărea mijlocie și că de aici, Bokolabras nu putea pleca spre Bizanț prin Dobrogea. Punctul către care se îndrepta fugarul putea să se afle pe drumul Belgrad (Singidunum) — Bizanț, eventual la una din trecătorile Balcanilor. Un toponim asemănător este pomenit de Theophylact, în cartea a doua a *Istoriilor* sale, cap. 15, 10, sub forma Libidurgos, în rela-tarea retragerii comandantului bizantin Comentiolus spre Constantinopol, în anul 585 sau 587. Din context, V. Beševliev a dedus că locul numit de Theophylact se afla pe versantul sudic al Balcanilor, la poalele munților, în apropiere de Aquae Callidae. Libidurgos ar putea fi o formă coruptă, derivând din Libidoburgos, sugerează savantul bulgar¹⁰. Orașul către care se îndrepta Bokolabras poate să fi fost identic cu locul numit de Theophylact în forma Libidurgos.

Din analiza noastră rezultă că Ibida din listele lui Procopius nu poate fi identificată cu orașul Libidimilor pomenit de Theophylact. Dealtfel, un examen al manuscriselor pe baza cărora a fost constituit textul lui Procopius arată că cele mai multe greșeli în transmiterea numelor de localități au rezultat din schimbarea literelor asemănătoare ca formă. Cazurile pe care le citează V. Beševliev arată că litera ν a fost schimbată cu μ sau cu ρ , niciodată cu λ . De aceea, e mai probabil ca diferența, semnalată de C. Litzica în manuscrise, să se datoreze unor greșeli ale copiştilor. E de remarcat că toate manuscrisele sint de acord în a reda numele orașului în forma Ibida, discutabilă fiind numai transcrierea pronunmelui care-

⁹ Pasajul din Theophylact este printre ultimele știri despre gepizi, cf. C. Diclescu, *op. cit.*, p. 215; D. Csallány, *art. cit.*, p. 314 („Die Gepiden blieben auch im Laufe des 7. Jh. ortsgelunden in drei Gebieten erhalten: in Siebenbürgen, Syrmien und jenseits der Theiß“).
¹⁰ V. Beševliev, *Zwei Randnotizen zu Theophylaktos Simokattes*, Byzantinische Zeitschrift, 43, 1950, 2, p. 257—258; H. W. Haussig, *art. cit.*, p. 404, nota 478 susține că cele două toponime pomenite în pasajul citat din Theophylact (καρρύρον τοβον τοβ Αίμων ἐστὶ Κεζάβοβοβίτς καὶ Αἰβόβοβίτς), Κεζάβοβοβίτς ar fi o transcriere greșită a unor cuvinte latine: *Haemi caldi montis leae tergum* transformându-se sub pana copiştilor în două denumiri de localități.

¹¹ *Zur Deutung der Kastellnamen in Prokops Werk „De Aedificiis“*, Amsterdam, 1970, p. 10—11.

precede, rōbro sau rōbrov¹². Cea din urmă formă fiind greșită gramatical, era normal ca editorul să aleagă manuscrisul cu forma corectă.

În ce privește lectura inscripției, pe care A. Aricescu o aduce în sprijinul interpretării sale, este și ea de pus sub semnul întrebării. *Nat. Lib.* trebuie citit *nat(ione) Lib(icus) sau Lib(urnus)*, așa cum a propus primul editor al inscripției, și nu *nat(us) Lib(idae)*. Curvintul *nat(us)* urmat de numele unui oraș este mai rar atestat în inscripții¹³, iar menționarea provenienței se făcea numai în cazul în care persoana era străină de locul în care se puneă inscripția: „Die Heimath Rom führt der Römer daheim im Namen nicht, da sie sich von selbst versteht“, spunea Th. Mommsen (*Römische Staatsrecht*, 1887, vol. III/1, p. 213). În nici o inscripție cunoscută de noi în Scythia minor nu avem vreun caz în care o persoană să spună că este originară din orașul (sau satul) în care pune inscripția¹⁴. Și chiar dacă întregirea *nat(us) Lib(idae)* ar fi de luat în considerare, Libida n-ar putea fi la Slava Rusă, ci acolo unde a amintit-o Theophylact pe drumul Singidunum — Constantinopol¹⁵.

¹² Cf. Procopii Caesariensis *Opera omnia*, ed. Haury, vol. IV, *De Aedificiis*, Leipzig, 1964, p. 133.

¹³ V. de ex. H. Ziliacius, *Sylloge inscriptionum christianarum veterum Musei Vaticani*, vol. II, Helsinki, 1963, p. 178: „En 219, qui est fragmentaire, on a probablement le mention d'un lieu de naissance, indiqué schémement pour faire contraste avec le lieu du décès, Rome; c'était une indication importante, car elle montrait que la famille qui avait fait poser la pierre était venue de la province habitier dans la capitale. Dans le texte se trouve une locution rare: *natus (il n'y a de cas correspondants chez Dessau et chez Diehl que dans les inscriptions poétiques)*“.

¹⁴ Un caz caracteristic ni-l oferă o inscripție tîrzie din Constanța, în care se face distincție între locul de proveniență și locul unde a decedat Ioan, fiul lui Phokas; acesta era din Constanța *ἀπὸ Κοκρυτζιάς*, oraș deosebit de Tomis și așezat la mare distanță, dar moartea l-a surprins la Tomis; v. Em. Popescu, *Constantiana. Un problème de géographie historique de la Scythie Mineure*, Byz. Zeitschrift, 66, 1973, p. 359—382, în special p. 367; idem, *Inscripțiile grecești și latine din secolul IV—XIII descoperite în România*, București, 1976, nr. 37.

¹⁵ Identificarea, propusă de A. Aricescu, între Ibida atestată la Procopius și Libida amintită de Theophylact Simocattes a fost acceptată, noul nume al așezării de la Slava Rusă figurînd în diverse studii, articole de dicționare și în hărți; de ex. A. Aricescu, *Contributions épigraphiques à l'identification de quelques toponymes de Scythia Minor*, Akten des VI. Internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik, München, 1972 [Vestigia, 17, 1973], p. 548—549; idem, *SCIV*, 27, 1976, 4, p. 533—534; I. Barnea, *Dicționar de istoria veche a României*, București, 1976, p. 371; idem, *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, Princeton, 1976, p. 508; R. Vulpe, la V. Pârvan, *Începuturile vieții române la Gurile Dunării*, ed. II-a, București, 1974, p. 162, nota 135, unde se acceptă ipoteza lui A. Aricescu cu oarecare rezerve. Al. S. Stefan, *Recherches de photo-interpretation archéologique sur le limes de la Scythie mineure à l'époque du Bas-Empire*, Actes du IX-e Congrès international d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 1972, p. 105 și harta de la p. 96 (cu semn de întrebare). I. Barnea, Gh. Ștefan, *Le limes Scythicus des origines à la fin de l'Antiquité*, în Actes du IX-e Congrès International d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 1972, p. 24; I. Barnea, *Les villes de la Scythia Minor au cours des V-e—VI-e siècles*, în Association Internationale d'Études du sud-est européen, Bulletin, X, 2, 1972, p. 153—154 (și lista nu este completă, fiindcă n-am avut la îndemână toate studiile, unde și-a făcut loc, cu atita ușurință, această interpretare eronată).